

Makale Gönderim Tarihi: 24.10.2022

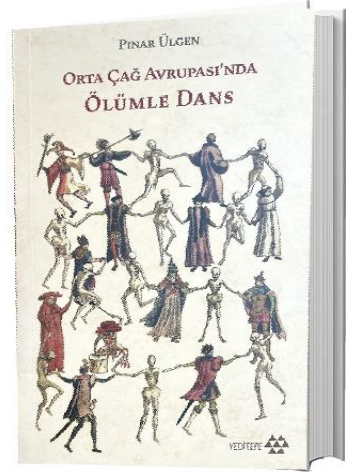
Yayına Kabul Tarihi: 28.12.2022

Kitap Değerlendirmesi

Orta Çağ Avrupası'nda Ölümle Dans

Pınar Ülgen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2022, ISBN:978-625-8396-85-0.
Nilhan Karabacak*

Pınar Ülgen, lisans eğitimini 2002 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalında tamamlamıştır. 2004 yılında "Orta Çağ Avrupa'sında Sanayi" adlı yüksek lisans tezini ve akabinde 2008 yılında "XI.-XV. Yüzyıllarda Yakınoğu ve Avrupa'da Teknolojik Gelişmeler ve Bu Gelişmelerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri" adlı doktora tezini tamamlayarak 2009 yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde yardımcı doçent doktor olarak göreve başlamıştır. 2011-2012 Akademik yılında Bilim ve Sanat ödülü ve 2022 yılında Yılın En İyi Akademisyen Kadın Tarihçi ödülünü aldı. 2014 yılında doçent, 2019 yılında ise profesör unvanını alan Pınar Ülgen, halen Gaziosmanpaşa Üniversitesinde profesör olarak görev yapmaktadır. Yazarın, ulusal ve uluslararası alanda Orta Çağ üzerine birçok makalesi ve ödülü bulunmasının yanı sıra, kaleme almış olduğu pek çok kitap da bulunmaktadır. "Doğu-Batı Arasında Teknoloji Transferi", "Orta Çağ Avrupa'sında Kölelik-Toplum ve Hukuk", "Orta Çağ Tarihi Yazıları (Editör ve kitap bölümü yazarı olarak)", "Orta Çağ Avrupa'sının Ölümle Dansı", "Kadınlar ve Cadılar", "Orta Çağ Avrupa Tarihi" Orta Çağ'dan Kesitler (Editör olarak), "Orta Çağ Avrupa'sında Gündelik Yaşam" gibi eserleri buna örnektir.

Orta Çağ Avrupası'nda Ölümle Dans; XIV. Yüzyıldaki Önemli Olaylar, Önsöz, Sonuç ve Kaynakça kısımları haricinde 3 bölümden oluşmaktadır ve bu bölümler kendi içlerinde alt başlıklar bulundurmaktadır. Yazar kitaba başlamadan önce, eserinde anlatmakta olduğu XIV. yüzyıl Orta Çağ Avrupası'nın önemli olaylarını kronolojik olarak sunmaktadır. Bu kronoloji içerisinde; 1306'da Yahudilerin Fransa'dan kovulmasıyla başlattığı sıralama, içerisinde, 1313 Dante'nin *La Divina Commedia*'yı (İlahi Komedi) tamamlaması, 1337 Yüzyıl savaşı, 1348 Kara Ölümün kıyımlara başlaması gibi söz konusu asrın birçok

* Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yüksek Lisans Öğrencisi, nilhankarabacak@outlook.com.

olayını ihtiva etmektedir. Ayrıca yazar eserin ilerleyen bölümlerinde kullanmış olduğu görseller ile okuyucuyu konunun içine daha çok çekerek, o dönemde yaşanan olayları daha iyi anlamasında yardımcı olmaktadır.

Yazar "önsöz" kısmına Orta Çağın genel bir tanıtımını yaparak başlar. 10 asırdan fazla süren bu devir, genel olarak kendi içerisinde bir düzen ve ileriye doğru bir yükseliş içerisinde iken, XVI. yüzyıl daha çok bir geçiş dönemi hatta düzen ve dengenin bozulmaya başladığı bir yüzyıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en büyük sebebi ise hiç kuşkusuz büyük kıtlık ve kara veba ile nüfusun hızlı bir şekilde azalmasıdır. Papalığın bölünmesi, Yüzyıl Savaşları ve çeşitli heretik akımlar da bu denge kaybının bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Birinci bölümde ana başlık Bu Dünya'nın Sonu Muydu? şeklindedir (s.17-79). Alt başlıklar ise XIV. Yüzyılda Avrupa'da Kıtlık ve Salgın Hastalıklar, Kıtlık, Salgın Hastalıklar, Cüzzam, Veba olarak hazırlanmıştır.

Yazar, eserine XIV. yüzyılın belki de en büyük sorunu olan kıtlık ve salgın hastalıklarla başlamaktadır. Hatta bu yüzyılı Avrupa için bir felaketler çağı olarak tanımlamak yerinde bir tespit olacaktır. Fakat felaket terimi Disaster tarihçilerin çokça tartışma içinde olduğu bir terimdir. Bu tartışma içerisinde yazarın sık sık bahsettiği kıtlık, salgın, felaket ifadeleri zengin dipnotlar sayesinde konunun meraklılarına araştırmalarında yeni pencereler açmaktadır. Ekolojik olarak sıcak ve nemli olan Avrupa, 1300'lü yılların başından itibaren ani bir soğuk havaya maruz kalmıştır, daha sonrasında "Küçük Buzul Çağı" olarak da isimlendirilecek olan bu dönem, Avrupa için "7 Yıllık Kıtlık" olarak isimlendirilecek olup, büyük bir kıtlığın yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Yazar bu bölümde okuyucuya, kıtlık konusunda çalışma yapan araştırmacıların notlarını da sunmaktadır. Buradaki değerlendirmeler Mısır, Antik Roma, Batı Avrupa, Etiyopya ve Doğu Avrupa ayrıca Çin ve Hindistan'da yaşanan kıtlıklarla karşılaştırma şeklindedir. Bu döneme tanıklık edenlerin, "Her gün erkek kadın, zengin yoksul, genç yaşlı o kadar çok insan ölüyordu ki hava kokuyordu." şeklindeki ifadeleri durumun vehameti hakkında bir tablo çizmektedir. Bu tablo yazarın bu bölüm içerisinde değinmiş olduğu diğer başlıkları olan Cüzzam ve Vebanın aslında nasıl meydana çıktığının bir göstergesidir.

Günümüzde yaşanan salgın sonrasında da insanların ilgisini çeken ve araştırmalara konu olan salgınlar tarihini, XIV. yüzyıl Avrupası içinde cüzzam ve veba salgınlarını değerlendiren yazar bizlere bu iki büyük salgının tetiklediği olayları aktarmaktadır. Birçok salgın gibi bu salgınların başlangıç yeri Asya'dır. Bu hastalıklardan ilki olan cüzzam adını - teşhisini- aslında 1873 yılında Gerhard Armauer Hansen tarafından aldı. Orta Çağ insanı bu hastalık için "Tanrı'nın Laneti" demektedir. Hastalık insanlar arasında ayırımı daha da belirginleşmesine sebep olmuş olup, bu hastalığa yakalanan kişiler için ayrı semtler oluşturulmuş, özel giysiler üretilmiş ve hatta rüzgârın esme yönüne doğru gidecekleri yollar belirlenmiştir. Hastalık Bizanslı ve Müslüman bilim insanları tarafından da uzun süre araştırılıp incelenmiş ve hatta İbn-i Sina bu hastalığın kökeniyle ilgili araştırmalar yapmıştır. XIV. ve XV. yüzyıllarda bu hastalık etkisini kaybetmiş olsa dahi Orta Çağ Avrupası'nda cüzzam hastaları, yasal olarak toplumdan dışlanmış, mallarına el konulmuş ve hakları ellerinden alınmıştır. Bu kaos ortamında Katolik inancında olmayan ayrılık için bile, eşlerden birinin bu hastalığı öne sürmesiyle boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir.

Bu dönemde birçok hastane kurulmuş olsa da Avrupa'nın bir sonraki büyük yıkımı olacak olan "Kara Ölüm" yani veba karşısında insanlar çaresiz kalmıştır.

Orta Çağ insanı için ayrı bir önem taşıyan veba hastalığı, başladığı yüzyılın yani XIV. yüzyılın etiketi haline gelmiştir. Veba hastalığındaki kan ve iltihapla dolu koyu renkli şişliklerden dolayı "Kara Ölüm" ifadesi yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca insanlar bu salgını, tanrının kötü insanları cezalandırmak için gönderdiğine inanmış ve başlarına gelen bu Kara Ölüme, Tanrının Cezası şeklinde ifade etmişlerdir. Bu bölüm daha çok o dönemde yaşamış olan seyyahların, kralların, papazların yazıları ile örneklendirilerek, kroniklerde konuyla ilgili geçen yerler okuyucuya sunulmuştur. Bölümün belki de en önemli ve dikkat çekici kısmı ise kullanılan görsellerdir. Vebanın insan üzerindeki etkileri, o dönemde yaşamış olan insanların vebayı ve vebanın getirmiş olduğu yıkımı nasıl attığına dair kullanılan bu görsel malzemeler, anlatımla birlikte okuyucunun konuyu daha iyi anlamasını sağlamaktadır. Hayvanlardan özellikle de sığınlardan insana bulaşan bir hastalık olarak bilinen veba, Orta Çağ insanının neredeyse %70- 80'ini öldürmüş, birçok köy, kasaba ve hatta şehir bu hastalığın getirdiği ölümden ötürü bomboş kalmıştır. Genel olarak bakıldığında "Kara Veba", tarihçiler tarafından Batı Avrupa'da feodal sistemin gerilemesinin belirleyici unsuru olarak görülmüştür. İkinci bölümün ana başlığı XIV. *Yüzyılda Avrupa'da Savaşlar ve Finansal Kriz* şeklindedir (s.81-105). Alt başlıklar ise "Savaşlar" ve "Finansal Kriz"dir. Yazar bu bölümde XIV. yüzyıl Avrupası'nın salgınlar dışında kalan savaş ve ekonomik kriz sorunlarını ele almaktadır. Savaşlar alt başlığı ile ilk değerlendirmesi XIV. yüzyılın en önemli savaşı olarak kabul edilen Yüzyıl Savaşlarıdır. 1300'lü yıllarda Avrupa'da başlayan değişim süreci; Hastalık ve kıtlıkla birlikte kırsal fakirlikte boy gösteren isterik hareketler, İngiliz İskoç savaşları ve bu savaşların getirdiği Fransa ve İngiltere karşılıklı çatışması -Yüzyıl Savaşları-, Fransa'nın kendi içinde açıkça belli ettiği Yahudi katli ve 1306'da Yahudiler için alınan sürgün kararı, İngiltere'nin de kendi içinde yaşamakta olduğu halk -köylüsü, çiftçisi, tüccarı, yargıcı- ve kral II. Edward ile olan sorunlar, taht kavgaları, iç ve dış savaşlar gibi konulardan bahseden yazar bunları verdiği örnekler ile aktarmaktadır. Yazar aynı zamanda Yüzyıl Savaşları öncesinde Fransa ve İngiltere'nin kültürel ve siyasal olarak iç içe geçmiş bir yapıda yaşamlarını sürdürürken savaş sonrasında bu iki halkın uluslaşma sürecine girdiğini bildirerek XIV. yüzyıl Avrupası'nda yaşanan savaşların aslında ulus millet olma serüvenlerinin bir parçası olduğunu göstermektedir. Bölümün bir diğer alt başlığı olan "Finansal Krizler" ile yazar, bu yüzyılın hem felaketler çağı hem de değişimler çağı olarak adlandırılmasının bir diğer önemli nedeni olan finansal sorunlardan bahseder. Bu yüzyılda Avrupa'nın en ünlü bankaları olan Bardi, Peruzzi ve Acciaivoli gibi aile bankalarıyla bölüme başlayan yazar, XIII. yüzyılın ortalarında kurulmaya başlayan bankaların, yine bu yüzyılın sonlarına doğru büyümelerini aktarır. Genel olarak bankalara, bankerlere özellikle de İtalyan bankerlere yer verilen bölüm finansal krizleri Kilise hiyerarşisi kullanılarak Latin Hıristiyanlığına nasıl yayılmış olduğunu ve krizlerle çatışmalarla geçen sürecin akabinde ise zenginlik ve sefalet arasında kapitalizmin dünyasının nasıl meydana çıktığını gözler önüne sermektedir.

Üçüncü bölüm ise "Kilise'de Kaos ve Heretikler" ana başlığı (s.107-138) ve "Kilise'de Kaos" ve "Wycliffe'çiler ve Hus'çular" alt başlıklarını taşımaktadır. Orta Çağ denildiği zaman asla unutulmaması gereken unsurlardan biri kesinlikle kilisedir. Yazarın

bölüme başlarken vermiş olduğu örnek gibi; "Extra ecclesiam nulla salus yani kilisenin dışında hiçbir çözüm yoktur. Bu bir kuraldır." (Barbara W. Tuchman, *A. Distant Mirror: The Calamitous 14. Century*, s.54-56) Çok geniş bir kavram olmasına karşın Orta Çağ içerisinde hangi yüzyıla bakarsanız bakın kilise her zaman çok önemli bir yer tutmaktadır. XIV. yüzyılda da kilise ve Papalık bu yüzyılın genel çerçevesine bakıldığında da görüleceği üzere sorunlu bir konumdadır. Yazar bölüme başlarken maddeler halinde bu sorunların sebeplerini sıralamaktadır. Bunlar; "Monarşiler tarafından din adamlarının vergilendirilmesi konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar, Papalık yetkiyle din adamlarında yaratılan memnuniyetsizlik ve Unan Sanctum Fermanı'dır." (s.107). Unan Sanctum Fermanı'nı detaylı bir şekilde inceleyen yazar, bu fermanla birlikte aslında bu yüzyılda da kilise ve kral ilişkisine bir ayna tutmaktadır. Zira ferman "Kiliseyi tek, kutsal, Katolik ve apostolik olarak gördük." (s.108) sözleri ile başlayıp "Dahası her insanın Roma'ya tabi olması gerektiğini ilan ediyoruz, ifade ediyoruz ve de kurtuluşun gerekliliğini telaffuz ediyoruz." (s.115) sözleri ile bitmektedir. Bu da kilisenin o dönemde krallar/krallıklar üzerindeki gücünü çok iyi gösterir. Yazar aynı zaman bu bölümde kilisenin bir diğer büyük problemi olan hatta kriz olarak nitelendirebileceğimiz "Büyük Bölünme"den bahsetmektedir. Bu büyük bölünme kilise birliğinin parçalanması olarak görülse de yine papalık ile ilgilidir. Bu büyük bölünmenin en büyük getirisi ise hiç şüphesiz eyalet hükümetlerinin daha da güçlenmesini sağlamasıdır. Yazarın alt başlık altında incelemekte olduğu bir diğer önemli konu ise Wycliffe'çiler ve Hus'çulardır. İsimleri çok bilinmese de Protestanlığın öncüleri olarak kabul edilen bu iki isim, kilisenin zenginliğine karşı çıkmış ve Papalığın üstünlüğünü reddetmiş ve hatta "Eukharist yani cisim değiştirme (ekmek ve şarabın et ve kan oluşu) öğretisini inkâr etmişlerdir." (s.127).

Genel bir değerlendirme yapacak olursak Pınar Ülgen, Orta Çağ Avrupası'nın genel durumuna son derece hâkim bir şekilde, "Karanlık Çağ" dediğimiz XIV. yüzyıl Avrupası'nı gözler önüne sermektedir. Eserinde kullandığı örneklerde vakıf olduğu dönem dilleri, görseller, belgeler, kronikler, dönemi bizzat yaşamış ya da görüp duymuş kişilerin eserlerinden yapmış olduğu aktarımlar, açıklamalı dipnotları ve zengin bibliyografyasıyla bu alanı çalışan çalışmayan herkesin ilgisini çekecek ve bilgilendirecek niteliktedir. Okurun kitaba başlamadan aklında olan muhtemel sorular, akış içerisinde kendiliğinden gerekli cevapları bulmaktadır. Kısacası "Felaketler Çağı" ya da "Karanlık Çağ" olarak tanımlanan bu çağ Avrupa'nın Avrupa oluşum serüveni olarak tarif edilebilir. Kitabın sonunda belirtildiği gibi "Orta Çağ'ın ne olmasını istiyorsak Orta Çağ, O'dur".